

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות
בענייני חושן משפט

גיליון ר"נ, תשפ"ד

משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

תביעת חברת ביטוח וחברת קרנית

ומבינים, ואלו הבהירו לו שאם יפנה לחברת הביטוח יוכל לקבל תשלומים גבוהים לאין ערוך משוויה של העגלה, זאת כפיצוי על הפינוי לבית החולים ועגמת הנפש המרובה, ועל כן מומלץ לו שייגש אליהם ולא יתפתה ליטול את התשלום מהנהג ותו לא. אלא שר' שמעיה, אברך ירא שמים, יודע שעל פי הלכה אין הנהג חייב לו אלא את שווי הנזק, חשש אולי אסור לו לפנות לחברת הביטוח, מאחר ובכך יזיק בעקיפין לנהג. ואפילו לא יגרום נזק לאיש, עליו לברר אם מותר לו לתבוע את התשלום מחברת הביטוח כל עוד הנהג מוכן לשלם מעצמו את הנזק. מאחר וכן, שיגר ר' שמעיה את שאלתו לבית הדין.

במסגרת זו נדון בשאלה היסודית שעומדת מאחורי שאלתו של ר' שמעיה: האם החיוב של חברת הביטוח הוא למזיק, בכך שהיא מכסה את נזקיו, או שמא היא מחויבת באופן ישיר לניזק, ואם כן מאיזה דין.

עיקרי הנושא בהלכה

אפשרות הניזק לתבוע מחברת ביטוח בגין נזקים שונים, מקורה מזההתחייבות של חברת הביטוח לשלם את הנזקים של המזיק ובכלל זה גם פיצויים שלא היה מתחייב המזיק מצד עצמו בדין תורה. רכישת הפרמיה על ידי המבוטח, לפיה כל נזק שיתבצע על ידו, תחויב חברת הביטוח בתשלומים ותישא בעול כל התביעות שיהיו מצידו של הניזק, מייצרת התחייבות של החברה לעמוד מול הניזק ולשלם לו את תביעתו. בתשובה אחרת הרחבנו כבר אודות ניזק שתובע את הביטוח שהוא רכש, אם יוכל לתבוע במקביל גם את המזיק, אך בנידון שלפנינו הנושא הוא תביעת חברת הביטוח של המזיק.

הנושא שלפנינו מציב תחילה שאלה עקרונית על אפשרות התביעה, האם אכן מכח אותה התחייבות יכול הניזק לתבוע כל מה שנמצא בסל של חברת הביטוח, ובכלל זה גם נזקים שלא היה המזיק חייב לו מדין תורה, כאשר בעקבות תביעתו החברה תייקר לו את דמי הפרמיה באופן משמעותי.

ועוד יש לברר באופן שלמזיק אין ביטוח צד ג',

שהוביל ר' שמעיה והייתה באותם רגעים באמצע מעבר מהיר של הכביש. צווחת אימה פרצה מגורנו של ר' שמעיה ושל כלל העוברים והשבים לנוכח העגלה שהחלה להתגלגל ולהתהפך במורד הרחוב. אולם למרבה הנס, הילד בן השנתיים נפל מן העגלה מיד עם ההתנגשות ולא נכח בעגלה שהתרסקה ונמעה לנגד עיניהם הפעורות באימה. ר' שמעיה אץ בחרדה לילדו ששכב שרוע על הכביש ויילל בככי קורע עד לב השמים. כוחות העצלה שמיהרו למקום פינו את הילד לבית החולים, ולאחר סדרת בדיקות התברר גודל הנס. הילד יצא מזירת התאונה ללא פגע. כאב הנפילה והטראומה המשתקת אמנם נתנו את אותותיהם בילד הקטן, אך גופו היה בריא ושלם. ר' שמעיה המבועת נשם לרווחה, ונשא את עיניו בהודיה להש"ת. ומיד עם שחרורו של הילד מבית החולים מצויד בעשרות צעצועים ומתנות שהורעפו עליו מכל בני המשפחה, הקרובים והרחוקים, המכרים ועסקני החסד, החל ר' שמעיה לתכנן את מסיבת ההודיה שיערוך להודות ולהלל לבורא יתברך על חסדיו.

בד בבד השיג ר' שמעיה את פרטיו של הנהג הדורס, ומבלי להיכנס עמו לוויכוחים והטלת האשמות דרש במפגיע את תשלום הנזק של העגלה שנהרסה כליל. הנהג ניסה להתחמק ולטעון שהאשמה כולה מוטלת על ר' שמעיה שחצה את הכביש מבלי להציץ תחילה לצדדים בהזירות הנדרשת. ר' שמעיה נרעש מחוצפתו של הנהג, שהתפרע על הכביש כשור נגח ועוד בא בטענות להולכי רגל תמימים, אולם בעצת מומחים נותר מאופק והודיע לו צוננות שאם לא ישלם את עלות הנזק, יפנה לחברת הביטוח לממש את זכות התשלום.

בשלב זה מיהר הנהג הפוגע להתנצל על דבריו והודיע לר' שמעיה כי בוודאי שהוא ישלם וכלל לא עלה על דעתו לחמוק מתשלום, הוא הוסיף להכביר תיאורים על מבוכתו הרבה ותחושות המצפון שלו על התקרית הנוראה ועל אנחת הרווחה על הנס שהתרחש, רק שלא יפנה אל חברת הביטוח שאם יודע לה על המקרה היא תייקר לו את הפוליסה מעתה ואילך.

ר' שמעיה שב להתיעץ עם אותם מומחים

רות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום, אמר החכם מכל אדם. קם לו יהודי בבוקר, לוח הזמנים והמשימות שלו ליום הנוכחי סדור במוחו לפרטי פרטים, אך אין אתו יודע מה. האם אכן יעלו תכניותיו לכדי ביצוע או שינחשו ה' בדרך אחרת. מסופר על אחד מגדולי הדורות, שבלכתו בבוקר ראהו מושל העיר ושאלו 'לאן הנך הולך?' 'איני יודע', השיב לו הגדול. המושל קצף על תגובתו שהיתה נראית כלועגת לתבונתו, ומיהר להטילו בבית המעצר. שעה קלה לאחר מכן בא המושל אל תא המעצר ושאל, וכי מה זה עלה על דעתך לומר שאינך יודע להיכן אתה הולך? אמר לו הצדיק, הנה כי כן, לא ידעתי לאן אני הולך, שהרי בדעתי היה ללכת לבית המדרש, ועתה מצוי אני בבית המעצר. התרצה המושל בתשובתו המחוכמת של הצדיק, ופטרנו לשלום.

גם ר' שמעיה, יצא מביתו באותו יום גורלי כשסדר יומו גדוש ועמוס לעייפה. עליו להוביל את ילדיו הרכים למוסדות לימודם, משם ימיהר לבית המדרש להתחיל את יומו בחוק לימודו הקבוע עם חברותא למשך שעה ומחצה. בסיום הלימוד, א"ה, עליו להספיק סבב קניות לקראת חג הפסח הקרב ובא, בחלון זמנים קצר שנותר לו עד לפגישה חשובה שנקבעה לו לקראת הצהריים. בסיום הפגישה ימיהר לאסוף את ילדיו מתלמוד התורה והגנים, להגיש בפניהם ארוחת צהריים בבית, וכן הלאה והלאה. היו התכניות סדורות וברורות לו לר' שמעיה, שיצא מפתח ביתו מרוצה ונינוח, אם כי, לא התעכב להציץ על השמש והציפורים, אלא נזדרז לדרכו ולשורת המטלות שממתינה לפתחו.

השיבוש התרחש בצומת הרחובות 'הכחול' ו'הלבן', קרויה בפי כל תושבי שכונת 'הצבעים' הססגונית 'צומת כחול-לבן'. ואמנם, בוקר זה מתחילה לא היה לא כחול ולא לבן עבור ר' שמעיה, כי אם קרוב עד אימה לשחור משחור. היתה זו התנגשות בין נהג אופנוע לא מאד זהיר שאצה לו הדרך כמו לכל האופנוענים שחורצים את כבישי האספלט בחריקות מחרישות אזנים, לדעתו המוסחת של ר' שמעיה שאף הוא מיהר לדרכו, וחצה את הכביש בזריזות. בו בזמן, נהג האופנוע הגיח משום מקום ונגח בעגלת התינוק

ואילו לניזק יש ביטוח מקיף שמתחייב לשלם את כל נזקי התאונה לפי חוקי הערכאות, אלא שאחר כך הביטוח יחזור לתבוע מהמוזיק את כל מה ששולם לפי חוקי הערכאות, ובדרך כלל החיוב בערכאות הוא יותר מדין תורה, ונמצא שהניזק גורם שיתבעו מהמוזיק מה שאינו חייב לפי דין תורה, ויש לדון האם הדבר מותר.

א. תביעת חברת הביטוח שלא בהסכמת המזיק

נפתח בשאלה האם הניזק יכול לתבוע את חברת הביטוח בכל מה שהחברה מחויבת שלא בהסכמת המזיק, וכגון כאשר המזיק מוכן מצד עצמו לשלם את כל הנזק שעשה, ובלבד שיהיה מחויב בזה על פי דין תורה, בעוד שמחברת הביטוח יכול הניזק לקבל הרבה יותר בהתאם למנהג המדינה ולכללי הביטוח. וכאן חשוב להבהיר. בביטוח רכב יש שלשה מיני ביטוחים: א. ביטוח חובה, הכולל ביטוח על נזקי גוף, של מי שהיה מעורב בתאונה. ב. ביטוח צד שלישי, הכולל התחייבות לשלם על כל נזקי

הריב"ש (סימן שצג) חולק על הריב"א וסובר כי אין המלוה יכול לתפוס פקדון של הלואה מבית השומר. לדבריו אין ראייה מסיפור הבקרא, כי שם טוען המלוה שהבקרא הוא שהזיק לעצמו בכך שטוען שהתפיסה הייתה לאחר מיתת האב, ואם היה מודה לדברי המלוה שהתפיסה הייתה עוד בחיי האב, היתומים לא היו יכולים לתבוע אותו.

ממון שזיק הרכב המבוטח. ג. ביטוח מקיף, בו התחייבות לשלם את כל הנזקים של כל מי שיהיה מעורב בתאונה, וגם את הנזקים הממוניים של המבוטח.

בדין תורה, התשלום לניזק הוא בהתאם לשומא כמה נפחת הרכב או החפץ הניזוק, כך מבואר במסכת בבא קמא (יא.): אמר שמואל: אין שמין לא לגנב ולא לגזול אלא לנזקין. ומסביר רש"י שמנהג דיינין הוא, שאין שמין לא לגנב ולא לגזול, שאם גנב וגזל בהמה או כלים ונפחתו אצלו, אין שמין הנבילה והשברים לבעלים, שיחזיר גנב הפחת, אלא ישלם בהמה וכלים מעולים והשברים שלו. אבל בנזקין - שמין, כדכתיב (שמות כא לו) 'המת יהיה לו'. הרי לנו שהמוזיק אינו חייב לשלם כלי חדש אלא את הפחת בלבד. וכן פסק בשולחן ערוך (הלכות נזקי ממון סימן תג א) ששמים כמה נפחתו דמיו בשביל השבירה, ויקח הניזק השברים, והמוזיק ישלים עליהם.

אכן, כתב הגאון רבי יעקב בלוי זצ"ל בספרו פתחי חושן (נזיקין פרק י הערה מו), שנראה כי בביטוח צד שלישי, ההתחייבות שיש לחברת הביטוח היא כלפי הנפגע, ובפרט בתאונות דרכים שהוא על פי החוק, ולכן נראה שיכול הניזק לתבוע באופן ישיר מחברת הביטוח. וראוי לחדד את

הדברים, שאין הכוונה מצד מה שמחויב לעשות את הביטוח על פי חוק, אלא גם באופנים שהחוק אינו מחייב לבטח, כמו בביטוח צד שלישי, מכל מקום מאחר שהחיוב נזיקין בתאונה הוא על פי חוק, מסתבר שיש לניזק זכות תביעה ישיר כלפי הביטוח, וכמו שכתב שם: "ויתכן שיש קשר וחבות בין חברת הביטוח לנפגע, ובפרט בתאונות דרכים שהוא ע"פ החוק, ובאופן זה נראה שיכול הניזק לתבוע ישיר מחברת הביטוח". עניין זה שההתחייבות היא כלפי הנפגע, היא מוכחת מצד עצמה, שהרי גם אם יאמר המזיק שהוא מוחל לחברת הביטוח, הדבר לא יועיל לו, אחר שלניזק יש תביעה ישירה שלו על הביטוח. ההתחייבות של חברת הביטוח היא לשלם כל תביעה שתופנה בעקבות מעשיו של המזיק, ומשכך יש כאן התחייבות גמורה כלפי מי שנפגע.

ברם, אם כי מצד ההתחייבות של החברה, נראה שהניזק יכול לתבוע את חברת הביטוח, עדיין יש לברר את השאלה האם הוא יכול לתבוע את חברת הביטוח גם באופן שבעקבות אותה תביעה עלול לבוא הזיק למזיק, מה שלא היה אמור להתחייב אילו היה הנידון נעשה רק ביניהם ובדיני תורה. ובפרט שבדרך כלל יש נזק, שהרי לאחר כל תביעה החברה מייקרת את דמי הביטוח בשנים הבאות, וכאשר הניזק יתבע את החברה, הוא גורם נזק ברור למזיק.

ב. נזק שנגרם לשליח מטענת "סטראי ניהו"

יש סוגיא מפורסמת שעוסקת בנזק שנגרם לאדם שלישי כתוצאה מגבייה עצמית של בעל חוב. הגמרא במסכת כתובות (פה.) מספרת מעשה על אבימי בנו של רבי אבהו, שבני העיר חוזאי הליו לו כסף,

שלח להם אבימי את הכסף בידי חמא בנו של רבה בר אבהו, לאחר שחמא מסר להם את הכסף הוא ביקש מהם את שטר החוב שהיה להם על אבימי בחזרה, אמרו לו בני חוזאי "סטראי ניהו" ('סטרא' מלשון צד, את הכסף הזה הוא חייב לנו מצד אחר), כלומר, הכסף שהבאת לנו תפסנו כעת לפרוען חוב אחר שאבימי היה חייב לנו ב'מלוה על פה', ואילו החוב של השטר עדיין לא נפרע. כשהגיע חמא עם הסיפור לפני רבי אבהו ותבע את בני חוזאי, אמר לו רבי אבהו שבאופן שאין לו עדים שראו את מסירת הממון לידיהם, הם נאמנים לטעון "סטראי ניהו" במיגו שיכולים לומר שמעולם לא פרעו להם.

כעת דנה הגמרא, האם יש חוב על השליח לשלם את הכסף למשלח, שהרי הוא פשע בשליחותו בכך שלא דרש מהם את השטר בתחילה. ופסק רב אשי שהדבר תלוי, אם המשלח אמר לשליח "שקול שטרא, ואחר כך הב זוזי", נמצא שהשליח לא מילא את שליחותו כראוי, שהרי הוא נתן להם את הכסף בתחילה ורק אחר כך דרש את השטר, וחייב השליח. אבל אם אמר המשלח "הב זוזי, ושקול שטרא", השליח פטור. ואולם מסקנת הגמרא, שאין חילוק בדבר, ובכל אופן השליח חייב, כי המשלח יכול לומר לו "לתקוני שדרתיך

ולא לעותני", והיה עליך לדקדק ולא להביא אותו לידי נזק.

לכאורה נראה מדברי הגמרא, שאע"פ שהשליח שהוא צד שלישי ניזק כתוצאה מהמעשה של בני חוזאי שנטלו את הכסף עבור חוב אחר, בכל אופן מותר להם לתפוס את הכסף. וכן דקדק הריב"א (שם), אלא שכתב שהסיבה לכך היא משום שהשליח הפסיד לעצמו בכך שלא דרש את השטר עובר למסירת המעות.

ובאמת המרדכי (כתובות סימן ריז) הביא שהקשה רשב"ם על מסקנת הגמרא איך יכולים בני חוזאי לגרום הפסד לשליח, ותיירץ ר"י שמדובר שהמלווים טוענים שהשליח מסר להם במפורש בעבור החוב השני שבעל פה, ויש להם מיגו להחזיק את השטר. אולם בהמשך (שם סימן ריח) העמיד המרדכי כדבר פשוט שהשליח נתן את המעות בפירעון החוב שבשטר, ומבואר שאפילו שבני חוזאי הם שבחרו לגבות במעות עבור החוב שבעל פה והשליח מתחייב מחמת כך לשלם ללוה, הדבר מותר להם, ושלא כדעת הרשב"ם ור"י.

ועל פי זה, מציין הדרכי משה (סימן נח סק"א) והרמ"א (שם סעיף א) ב' דעות אם יכול לגרום נזק לשליח, ומביא שיש אומרים שאין המלוה יכול לעכב את השטר אצלו אם גורם נזק לשליח מלבד אם טוען שהשליח מסר לו את הכסף במפורש על חוב אחר, ויש אומרים שבכל אופן יכול לעכב את השטר ולטעון טענת סטרא. את הדעה הראשונה מבארים הפוסקים, הסמ"ע (סק"ו) מבאר שהשליח אומר למלוה מה יש לך אצלי שאתה מוזק לי, החזר לי את המעות שמסרתי בידך, והש"ך (סק"ו, ע"פ הריב"ש (שם שצג) מבאר שמאחר ובפועל השליח הוא שניזוק מתפיסת המלוה נחשב שהמלוה תופס משל השליח ולא משל המשלח, ולכן יוכל השליח לטעון אין לך זכות לתפוס משלי. ודעת הש"ך להלכה (סק"ז) כהדעה הראשונה, שכל שהמלוה לא טוען שהשליח מסר לו את הכסף במפורש עבור חוב אחר, אין הוא יכול לעכב את השטר, כי אין בכוחו לגרום נזק לשליח שהוא צד שלישי בסיפור.

גם המהר"ם מורטננבורג (ד"פ סימן תתיא) דן בראובן שהפקיד חפצים ביד שמעון, ובא לוי וגנבו משמעון שלא בעדים וטוען שראובן חייב לו כך וכך, ועתה לוי נאמן בדבריו מתוך שיכל לטעון שכלל לא גנבו, ושמעון הנפקד נפסד בכך, שהרי הוא חייב כשומר לשלם לראובן את הפסד הפיקדון. והוכיח רבינו ברוך חסנוגית בי חוזאי שאין השליח יכול לעכב על התפיסה מחמת החיוב שלו למשלח, והוא הדין שאין הנפקד יכול לעכב מחמת חובו למפקיד. אך מהר"ם דחה את הראיה, יען שטענת בי חוזאי היא כי ממה שהשליח לא תבע תחילה את שטר החוב ניכר שהוא פרע את החוב שבעל פה, והם אינם מאמינים למה שהוא טוען עתה כי כוונתו הייתה לפרוע את החוב שבשטר אלא שהוא שכח לדרוש את השטר תחילה. אבל לולא טענה זו אין זכות לתפוס לגרום נזק לשליח או לנפקד, והלכה כרבי מאיר המחייב בדינא דגרמי.

וכאן ראוי לציין, כי בעוד שהש"ך (סק"ז) סובר כי הדעה השניה שהביא הרמ"א חולקת על דעת הרשב"ם ולשיטתה תמיד יוכל המלוה לעכב את הכסף בעד חוב אחר גם כאשר השליח או המפקיד ניזוקים מכך, התומים (סימן נח סק"ב) סבור שהדעה השניה היא שיטת המהר"ם הנזכרת שהיות שלא תבע ממנו השליח את השטר קודם

שמסר את המעות, הרי לנו הוכחה שבכוונתו הייתה לתת את הכסף עבור חוב אחר.

ג. מלוה שתופס פקדון וגורם נזק לשומר

סוגיא נוספת, גם היא במסכת כתובות (פד:), עוסקת בסיפור דומה, מעשה שהיה בבקרא דיתמי, [-רועה בהמות של יתומים], שבעל חוב תפס שור מהרועה בעד החוב וטען שתפס את השור עוד בחיי הלוח, והרועה טוען לעומתו שהתפיסה הייתה לאחר מיתתו כאשר הבהמות כבר היו ברשות היתומים, כך שלא מועילה תפיסה כי המטלטלים של היתומים אינם משועבדים לחוב של אביהם.

כאשר באו הצדדים לפני רב נחמן, הוא בירר אם יש עדים על התפיסה, ומשמע מהרועה שאין עדים, אמר רב נחמן שיש לבעל החוב מיגו שיכול לטעון שהשור קנוי הוא בידו, שהרי אין עדים שהשור הגיע לידו בגזילה, וממילא הוא נאמן גם

לכאורה נראה מדברי הגמרא, שאע"פ שהשליח שהוא צד שלישי ניזק כתוצאה מהמעשה של בני חוזאי שנטלו את הכסף עבור חוב אחר, בכל אופן מותר להם לתפוס את הכסף. וכן דקדק הריטב"א (שם), אלא שכתב שהסיבה לכך היא משום שהשליח הפסיד לעצמו בכך שלא דרש את השטר עבור למסירת המעות

לומר שתפסו בחיי האב. הגמרא שם מקשה מדברי ריש לקיש שאמר 'גגודרות [בעלי חיים שדרכם ללכת ממקום למקום, גודרות מלשון 'גדרות צאן' (רש"י)] אין להן חזקה'. ומשיבה, שבשור הדין שונה, שכיון שהוא נמסר לרועה, אינו הולך ממקום למקום.

כעת לאחר שהבעל חוב תפס מהבקרא את השור, נשאלת השאלה מה דין הבקרא מול היתומים. כתב הריטב"א (שם) על כך שמסתבר שהרועה חייב לשלם ליתומים את השור, שהרי יש לו דין של שומר שכן והיה לו לשמור על השור. ומאחר והרועה מתחייב בנזק, יש לבאר איך אם כן מותר לבעל חוב לתפוס את השור כשהוא גורם נזק לשומר שהוא צד שלישי בסיפור? מוכיח מכאן הריטב"א שיכול מלוה לתפוס פקדון ששייך לבעל חובו גם אם הוא נמצא בידי אדם אחר וגורם בכך נזק לשומר.

הריטב"א (סימן שצג) חולק על הריטב"א וסובר כי אין המלוה יכול לתפוס פקדון של הלוח מבית השומר. לדבריו אין ראייה מסיפור הבקרא, כי שם טוען המלוה שהבקרא הוא שהזיק לעצמו בכך שטוען שהתפיסה הייתה לאחר מיתת האב, ואם היה מודה לדברי המלוה שהתפיסה הייתה עוד

בחיי האב, היתומים לא היו יכולים לתבוע אותו. אלא שבהמשך התשובה הריטב"א (סימן קפה), דן לגבי שמעון שקיבל מראובן חפצים בהשאלה, והלך שמעון והשאילם ללוי, וכעת טוען לוי שראובן חייב לו כסף והוא תופס את החפצים בעד החוב. פסק הריטב"א שלוי חייב להשיב לשמעון את החפצים ואינו יכול לתפוסם בחובו. ואמנם יש צורך לבאר את ההבדל בין פסיקה זו שעומדת לכאורה בניגוד עם פסיקתו בסוגיית בקרא שיכול הבעל חוב לתפוס את החפץ שהופקד בידי השומר, גם כאשר הדבר בא על חשבוננו של השומר. ברם, הריטב"א בתשובתו מסביר שם את היסוד שעומד מאחורי הסתירה בהכרעותיו, וכותב שכאשר הדבר הגיע לידי המלוה בתורת פקדון, אזי יש לו חיובי שומר כלפי שמעון שהפקיד בידו, ולכן הוא מחויב בהשבה גמורה ואין הוא יכול לעכב בידו את הפקדון ולהזיק את שמעון.

לפי זה, כלפי התביעה מחברת הביטוח, באנו לכאורה מחלוקת של הרשב"ם, ר"י, מהר"ם מרוטנבורג והריב"ש אל מול רבינו ברוך, הריטב"א והצד השני במרדכי האם מותר לתבוע ולגבות באופן שמסכבים נזק לאדם אחר כאשר בעקבות זאת חברת הביטוח תחזור ותתבע אותו.

ד. דעת הפוסקים שאין המלוה רשאי לתפוס מהשומר

הרא"ש (כתובות פרק ט סימן ג) כתב לגבי הסיפור עם הבקרא, שהבקרא לא נחשב לעד אחד נגד המלוה התופס כדי לחייב אותו שבועת התורה שהוא לא תפס את המטלטלים לאחר מיתת האב כדברי הבקרא,

לפי שהבקרא נחשב 'בעל דבר' מאחר והוא חייב לשלם ליתומים את השור, ומציין שכן כתב רבינו חננאל שהיות שהודה שתפסו ממנו לאחר מיתה, הרי הוא פשע בשמירה וחייב לשלם. ומכל מקום כתב הרא"ש שבזמנינו שגם מטלטלי דיתמי משתעבדים לבעל חוב, אם יש למלוה ראייה על החוב יהיה הבקרא פטור, ואם אין למלוה ראייה על החוב הבקרא יהיה חייב ליתומים.

דקדק המהרי"ט (ח"א סימן קנא) שמדברי הרא"ש משמע לכאורה שגם הוא סבור שיכול המלוה לתפוס מהשומר גם כאשר הוא גורם בכך חיוב לשומר, והקשה על כך, שהרי הרא"ש בתשובה (כלל קו סימן א) דן בסיפור דומה

לסיפורו של הריטב"א, בפקיד שמסר ממון ראובן ליד שמעון, וכתב שם שאין שמעון יכול לעכב את הממון בידו על חשבון המפקיד שיתחייב לבעלים, ולפיכך דחה מהרי"ט את הדיוק מדברי הרא"ש בפסקיו, וכתב שאין ראייה מדברי הרא"ש שאפשר לתפוס, ודחק שבמה שכתב הרא"ש שהבקרא יחויב לשלם, כוונתו לומר שמכיון שהבקרא ישא בתוצאות ויהיה חייב, ממילא מסקנת הרא"ש שהבעל חוב לא יכול לתפוס.

הש"ך (סימן נח סק"ז) שכבר מציין כי דבריו דחוקים בהבנת הרא"ש, ואמנם לא כתב הרא"ש כן אלא לגבי בקרא שהוא מודה במו פיו שהבעל חוב תפס את השור לאחר מיתת הלוח והבעל חוב טוען שהבקרא הניח לו לתפוס, מביא עכ"פ את מסקנתו של מהרי"ט שהמלוה אינו רשאי לתפוס את הפקדון, וכך דעת פוסקים נוספים שהביא הש"ך, ומכללם הרא"ש בתשובה הנ"ל, שדקדק הש"ך בדבריו שלא כתב כטעמו של הריטב"א משום שהשלישי צריך לעשות השבה מעליא לשני, אלא מצד גוף הדין שאינו יכול לתפוס ולהזיק את השני. והסכים עמם הש"ך להלכה שאין המלוה רשאי לתפוס ולגרום נזק לשומר, וגם כתב שסברא גדולה היא, כי היאך יוכל זה לתפוס מחבירו ולהזיק לו בתפיסתו בעל כרחו. ומכח שיטת המרדכי שהבאנו לגבי טענת סטראי, שהיא גם הדעה הראשונה שציין הרמ"א, סובר הש"ך שאין שום אפשרות למלוה לתפוס פקדון שנמצא בידי אחר בעבור חובו אם אותו אחד יצטרך אחר כך להוציא מכיסו ולשלם על כך.

אלא שכאמור בנוגע להבנת הש"ך ששתי הדעות שהובאו ברמ"א חלוקות בנקודה זו, התומים סבור שגם השיטה השניה היא שיטת המהר"ם שנתן סיבה אחרת מדוע בסיפור של סטראי המלוה רשאי לקחת את הכסף עבור חוב אחר, ובעצם אין ביניהם כל מחלוקת לגבי תפיסת פקדון, ואכן שתי הדעות עולות בקנה אחד עם דיוק דברי תשובות הרא"ש והריב"ש שסוברים שאין בעל חוב רשאי לתפוס פקדון של בעל חובו שנמצא בידי אחר, שהרי בתפיסת פקדון לא שייך סברת מהר"ם.

מעתה, לדעת הש"ך לכאורה היה נראה לומר שאין לתבוע את חברת הביטוח בנזקים שהמזיק אינו חייב בהם על פי דין תורה אם ברור שבעקבות זאת הם יתבעו את היהודי שביטח את עצמו באמצעותם, וכל שכן לדעת התומים שסבר ששני הי"ש אומרים ברמ"א מודים שאסור לגבות חוב באופן המזיק לאחר. והנה הש"ך סובר שכך היא גם שיטת הרא"ש, אלא שכאמור יש מקום לעיין בשיטתו על פי מה שכתב שהבקרא חייב לשלם, וכן יש להתבונן עוד בשיטתו מהסוגיא דלהלן.

המשך הדיון והיוצא להלכה נביא בע"ה ובס"ד בשבוע הבא

